

פתרון הבחינה

ספרות

חורף תשפ"א, 2021, שאלון: 8282

מוגש ע"י ד"ר נאוה לזר, מורה לספרות בבית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.

2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.

3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

פרק ראשון – שירה (25 נקודות)

שירים מן המחצית השנייה של המאה ה-20 בנושא 'החברה הישראלית – בין

שבר לאיחוי'

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 1-4:

שאלה מספר 1

נערה מן הקטמונים / מירי בן שמחון

על פי השיר, אפשר לאפיין "בחורה ללא רבב" כנערה ראויה, המתנהגת בהתאם לנורמות השולטות בחברה פטריארכלית מזרחית. רבב משמעו כתם, כלומר, בחורה שאין בה פגם הן מבחינה מוסרית והן מבחינה ההתנהגות הנדרשת.

אני מסכים שכלפי חוץ עליזה אלפנדרי ראויה לתואר "בחורה ללא רבב" כי היא חרוצה, מנומסת, צנועה, היא מכבדת את הוריה ואת אחיה ושומרת על תומתה. אך חדירה לתודעתה מגלה לנו את מרדנותה: "מידי פעם יש לה התפרצויות, אבל בצדק/ בהתחשב בעובדה שכל כך הרבה אנשים לא יודעים איך להתנהג". הכעס והתפרצויות הזעם מוכיחים שעליזה לא כל כך צייתנית, ואולי בעיני החברה הפטריארכלית יש בה רבב. צייתנות נחשבת למידה ראויה ונחשקת.

- עליזה אלפנדרי, הנערה מן הקטמונים, אינה עומדת במדדי ה"יופי הלבן". ראשית כל, מצוין כי היא שחורה ו"פניה מלאות חטטים", ורק לאחר מכן מצוין שמה. היא עסוקה במלאכות נשיות מסורתיות: מכבסת בגדים כמין עבודת קודש, מדיחה את הרצפה, מתקנת ומניחה פרחים באגרטל ועסוקה בהשבחת צורתה החיצונית. תכונת אופי בולטת המאפיינת אותה היא הצייתנות לפטריארך ולערכיו.
- עליזה אלפנדרי היא ענייה וכן בת למשפחה חסרה: אמה מתה מהתקף לב. אביה עובד כשרת בבית ספר דתי. כאישה מזרחית, יתומה ועניה עליה לעבוד כדי לשרוד. העבודה היא ערך עליון בעיניה והיא משתדלת להצליח בעבודתה ככתבנית: היא דייקנית, מסורה

ומתייצבת לעבודה בכל בוקר. היא מעריצה את אחיה שהצליח בחיים, עשה קריירה והגיע לעמדת כוח. היא מרגישה שהיא יכולה לזכות ביחס של כבוד רק באמצעות עבודה שתתן לה קביעות ופנסיה.

- ערך חשוב המדריך את התנהלותה הוא כבודה כאישה. היא אינה פלרטטנית, היא מחכה בצניעות ובפסיביות לגבר שיציע לה נישואין ויהפוך אותה לאשת איש. היא נכספת להפוך לאם, ומתוקף מעמד זה תזכה להערצת ילדיה המחונכים.
- ערך נוסף שמכתיב את התנהלותה הוא ערך הניקיון: ניקיון פיסי וניקיון מוסרי. בגדיה תמיד נקיים ומכובסים ושמה נקי, ללא שום דופי, "בחורה ללא רבב". היא עוסקת במהלך היום בעבודות ניקיון, מה שמלמד על ערכיה וגם מאפיין את נחיתותה החברתית: המוחלשים בחברה מנקים את הלכלוך שעושים העשירים. נחיתותה החברתית מאופיינת באמצעות המרחב בו היא מתגוררת: הקטמונים – שכונת עוני.
- הטון כלפי עליזה אלפנדרי נלעג בשל ההפנמה הטוטאלית של הנורמות השולטות, אם כי עליזה לא באמת מקבלת את הסדר החברתי הקיים. לפעמים היא מתפרצת וכועסת על אנשים שאינם יודעים להתנהג, שאומרים שטויות, שלא שומרים על הכבוד שלהם. הכעס הוא מרד פנימי שאינו מבשיל לקריאת מחאה ומאבק בסדר החברתי.
- הפער בין הצייתנות המופגנת ובין המודעות הפנימית מנסח מחאה על התפיסות השולטות בעולמה של אישה מזרחית.

שאלה מספר 4

סיפור על סבתא/אריה סיון

השורה "המלחמה על שטח מחייה" מרמזת על היחס המורכב של הדובר השירי כלפי המפעל הציוני: הערצה המלווה בביקורת. השיר מתחיל בדברי שבח לחלוצים, לפועלים ולחזונים. הדובר השירי מעריץ את סבתו המייצגת את החלוצים, שבנתה יש מאיין והפכה מרחב שומם לאדמה נושבת. הדובר השירי מתאר את יחסם של החלוצים לחלקת האדמה כאל שטח אגדתי, קסום, פנוי ומזמין, אך הוא מבין שהחלוצים התעלמו מהעובדה שזאת הייתה כפרת ארץ מיושבת והתעלמות זו הולידה את המלחמה על שטח המחיה, על אדמת המריבה.

- השיר "סיפור על סבתא" לוכד את תחושת הילדות המאפיינת את הדובר השירי, החש תחושת שייכות מורכבת למרחב הישראלי. הוא אוהב אהבה פיוטית אגדתית את המקום, אך מבין שיש כאן מאבקי קיום טריטוריאליים המעביים על חדוות החיים.
- השיר הוא מונולוג דרמטי שבו הדובר השירי מתפקד כנמען פסיבי לסיפור ההתיישבות של סבתו "במקום הזה". במונולוג נחשפת הזיקה למרחב הישראלי וההערצה למפעל החלוצי, כמו גם עולה קול המתפכח מהאידיאלים החלוציים הרומנטיים.
- הדובר השירי פותח בשאלה: "אתה רוצה לדעת מה היה פה פעם במקום הזה/ לפני הכביש הבתים ואילנות הסרק?", והשיר עונה: "חול היה פה פעם במקום הזה, חול בתולי". המפעל החלוצי יצר יש מאיין, ולכן הוא ראוי להערצה. ההתפעלות מועצמת מעצם התיאור הבראשיתי של חול בתולי: השטח הבנוי והמבוית הוקם במרחב אגדתי

קסום ונקי. וכאן עולה העמדה הדו משמעית מתוקף נימת הדברים השלילית, כי החול הבתולי נגזל והפך לשטח בנוי.

- העמדה הדו משמעית צוברת נפח באמצעות תיאור הסבתא. היא מייצגת את ציבור החלוצים ומתוארת כמופעלת על ידי אידאליים רומנטיים. היא מטיילת במרחב הקסום, מתחת לשקמה, מעליה צפרים התוקעות את מקוריהן בפרי לא מוגן (ברבות הימים הפך עץ השקמה לצמח מוגן בישראל). היא מפרשת את ציוצי הציפורים כסימפוניות נפלאות לכבוד השחר החדש, לכבוד ההתחלה החדשה. המרחב הבתולי נראה בטוח ולכן אין צורך להגן עליו. אך, יסוד של אלימות חותר תחת תיאור המרחב הקסום ובונה את העמדה המורכבת ביחס למרחב המתואר.
- הפרי "הלא מוגן" הוא פגיע ופגיעותו מנוצלת על ידי הציפורים "התוקעות מקור". הפועל ת.ק.ע הוא פועל אלים המחזיר למרחב האגדתי יסוד של תקיפה.
- האירוניה מגיעה לשיאה כשהסבתא המטיילת במרחב חושבת לתומה שהיא שומעת סימפוניות מופלאות, אך אילו הם: "ציוצי המלחמה הנוראה מכל – על שטחי מחייה". התמימות של הסבתא החושבת שהמקום מברך את בואה מתפקדת כלעג אירוני כלפי המפעל הציוני.

שאלה מספר 7

מתחת לפני האדמה/ אלי אליהו

משבר ההגירה בא לידי ביטוי באמצעות תיאור היחסים בין הבן לאביו שבבסיס שלהם זרות וחמלה. האב ותרבותו זרים לבן שהשכיל להשתלב במרחב החברתי, המרחק התרבותי שמפריד בין הבן ואביו לא פוגם בתחושת הקרבה בין השניים. הבן נזכר באהדה, באמפטיה ובאהבה באב המתמודד עם מצוקות ההגירה.

- בשיר "מתחת לפני האדמה" משחזר הדובר השירי זיכרון עצוב מימי ילדותו הקשור לחוויית ההגירה לארץ ישראל: השסע בין דור ההורים, העולים, לבין דור הבנים המנסה לעצב תחושת זהות ישראלית על כל רגשות האשם והכאב שהוא מחולל, עולה בשיר בעוצמה מייסרת.
- בית א' – הבן, הדובר השירי, מעיד על עצמו כמי שנתק את עצמו ממרחב ההשתייכות העירקית ויצר לו זהות ישראלית. בנייתו אלים הוא הרחיק את עצמו מהתרבות הערבית והפך לישראלי לכל דבר: "חייל בצבא העם". הבן הצליח להתנתק מ"שם", בניגוד לאב הקשור בחבלי קסם אל התרבות המזרחית. הוא מאזין למוסיקה ערבית בחניון התת קרקעי, כשהוא ממתין לקחת את הבן לתחנת האיסוף הצבאית. ההגמוניה האשכנזית מנכיחה את עצמה באמצעות מטפורת "תחנות הבושה": יש להאזין לתחנות הרדיו ששדרו מוסיקה ערבית, שנחשבה לתת תרבות, בהיחבא. אפשר להאזין למוסיקה, אך רק בחניון תת קרקעי המוסתר מהישראליות הנורמטיבית.
- בית ב' – בזיכרון הבן נצרבת תמונת היד של האב המגששת כדי להחליף את "תחנות הבושה" בתחנות המשדרות מוסיקה ישראלית. פעולה זו נעשית כשנעזב החניון התת קרקעי והאב עולה עם מכוניתו מעל פני האדמה.

- השבר בין דור ההורים לדור הבנים עולה מעצם הפער בין האב לבנו. האיחוי עולה מתוקף היגון והצער החומל הבאים לידי ביטוי באמצעות רסיסי הזיכרון. תחושת ההדרה שחש האב, תחושת הבושה שאפפה אותו, מעוררים אצל הבן אמפטיה ולא בוז: "לא אשכח את עצב ידו המגששת".
- השיר מדבר בלשון יחיד, אך יש כאן קולקטיב המרים קול בשם רבים שהושתקו והודרו.

פרק שלישי – ספרי קריאה (35 נקודות)

על הנבחן לענות על אחת מהשאלות 9-11.

שאלה מספר 9

מישהו לרוץ איתו/ דוד גרוסמן

"מישהו לרוץ איתו" הוא רומן מסע בעל שתי עלילות מצטלבות: עלילת תמר ועלילת אסף. שתי העלילות עוסקות בתעלומות: תעלומת אחיה האבוד של תמר ותעלומת תמר האבודה, תמר מחפשת את אחיה ואסף מחפש את תמר.

שתי התעלומות נפתרות: תמר מוצאת את אחיה שי, ומנסה להצילו מהתמכרות להרואין. תמר הביאה את עצמה לבית האומנים כדי ליצור קשר עם שי. היא מתכננת לברוח יחד אתו ולגמול אותו מהסם. לצורך העניין היא מבקשת עזרה מלאה, בעלת המסעדה המתפקדת כחברתה הטובה ואשת סוד. תמר מצליחה לברוח עם שי אל לאה, אך מאבדת את הכלבה דינקה.

אסף מחפש בעזרת דינקה, הכלבה, את תמר. בזכות נאמנותו ונחישותו הוא מוצא את תמר תוך שהוא נעזר בחברותיה הטובות: תיאודורה ולאה.

- העלילה פורשת את סיפור הרפתקאותיו של אסף, נער בן 16, שהוריו נסעו לחוץ לארץ לביקור אצל אחותו, והוא נשאר לבד בבית. את ימי החופש הגדול הוא מבלה בעיריית ירושלים, שם קיבל עבודה: לאתר את בעליה של כלבת לברדור שנמצאה מתרוצצת לבדה במרכז העיר, ולגבות מבעלי הכלבה קנס. ביחד יוצאים הנער והכלבה למסע חיפושים אחר בעלי הכלבה, שבמהלכו יגלה אסף ירושלים שונה מזו המוכרת לו.
- במקביל, מתודע הקורא גם לתמר, בעלת הכלבה. תמר, נערה שברחה מהבית ונעלמה למספר שבועות כדי להציל את אחיה המסומם, שנשאב לעולם אפל ומסוכן. בסיום, אסף מציל את תמר ואת אחיה מהסכנה שנסקפת להם. אסף ותמר מגלים את עצמם ואת אהבתם אחד לשני.

שאלה מספר 10

אני מסכים שלעיתים יצירות המתארות מציאות שונה מן המציאות המוכרת לנו יכולות להאיר את מציאות חיינו באור חדש. אני אבסס את דברי באמצעות הרומן: "מישהו לרוץ איתו" מאת דויד גרוסמן.

- ברומן מתוארת חברה עבריינית המתנהלת וחיה בחצר האחורית של ירושלים. העלילה מתארת כיצד נער בן טובים, שי, אחיה של תמר, מידרדר לסמים ומגיע למעון האומנים של פסח, המאכלס בני נוער שאין להם בית ומחפשים חום ומשמעות.
- האומללות של הדמויות הפועלות ומתמודדות עם עליבות קיומית זרה למציאות חיי. המציאות הקשה המתוארת מאפשרת לי לקבל פרופורציות נכונות על חיי, על מערכות היחסים שלי עם הורי ועם חברי. התיאורים המציירים מציאות קשה ומסוכנת מגמדים את המצוקות שאני חווה, כמו ויכוח עם ההורים על זמן מחשב, ומאפשרים לי להתמודד עם האתגרים שמציבים לי החיים המוגנים שלי ביתר קלות.